

ОСОБЛИВОСТІ ДИДАКТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Проаналізовано різні підходи до класифікації принципів реалізації системи професійно-практичної підготовки. За ступенем узагальнення принципи поділяються на загальнодидактичні та ті, що конкретизуються стосовно професійно-практичної підготовки. Класифікація принципів професійно-практичної підготовки за специфікою дії містить змістові, організаційні та методичні принципи. Конкретизовано принципи професійно-практичної підготовки. Принцип поєднання теорії з практикою конкретизується як принцип взаємозв'язку теоретичного і практичного навчання. Визначено особливості реалізації дидактичних принципів під час професійно-практичної підготовки. Деякі принципи залежно від виду підготовки набувають особливих рис. Дієвою є організація професійно-практичного навчання за схемою: від практики до теорії.

Ключові слова: дидактичні принципи, класифікація, професійне навчання, професійно-практична підготовка, поєднання теорії з практикою.

Ускладнення технічних об'єктів призвело до виникнення протиріччя між необхідністю оволодіння робітником великою кількістю конкретних професійно-технічних знань та вмінь для роботи з об'єктом трудової діяльності та неможливістю розкрити у навчальному процесі всієї різноманітності проявів і змін цього об'єкту. Подолання цього протиріччя пов'язане з перебудовою системи підготовки у професійній школі.

Цілісність та відносна самостійність педагогічного процесу забезпечується педагогічними принципами, які визначають його структуру, функціональність та технологічність. Висвітленню основних підходів до визначення принципів відбору і структурування змісту навчального матеріалу присвячені дослідження Ю. Бабанського, А. Беляєвої, І. Лернера, Б. Ліхачова, В. Краєвського, М. Сказкіна та ін. Разом з тим актуальною на сучасному етапі залишається проблема принципів професійно-практичної підготовки.

Метою статті є аналіз особливостей, підстав класифікації та конкретизація принципів професійно-практичної підготовки.

Дидактичні принципи, або принципи навчання – це вихідні керівні положення, нормативні вимоги до організації та здійснення дидактичного процесу, які мають характер загальних вказівок, правил і норм та впливають із закономірностей процесу навчання, є критеріями визначення змісту, форм і методів навчання [5].

У професійній педагогіці під принципами навчання слід розуміти конкретні рекомендації щодо шляхів досягнення цілей навчання майбутніх фахівців на основі об'єктивних закономірностей. Ці рекомендації стосуються регулювання різноманітних аспектів дидактичного процесу, з'ясування провідних тенденцій навчання учнів, розв'язання суперечностей цього процесу і умов досягнення успіхів у навчальних закладах [4]. Принципи доповнюються рекомендаційними положеннями, які конкретизують шляхи їх реалізації. Ці положення у педагогіці визначаються як правила або вимоги.

На думку В. Краєвського, вся номенклатура принципів повністю відображається в трьох основних принципах: відповідності освіти рівню сучасної науки, виробництва та основним вимогам демократичного суспільства; врахування єдності змістової та процесуальної сторін навчання, який передбачає представлення всіх видів людської діяльності у їх взаємозв'язку з предметами навчального плану; структурної єдності змісту освіти на різних рівнях її формування з врахуванням особистісного розвитку і становлення особистості, який передбачає взаємну врівноваженість, пропорційність і гармонійність

компонентів освіти [2].

Принципи змінюються в залежності від соціального замовлення суспільства, вони регулюють процес реалізації педагогічних законів, відображають особливості діяльності педагога і учня. На обґрунтування принципів навчання мають значний вплив не тільки власне педагогічні закономірності, а й соціальні, філософські, психологічні та ряд інших закономірностей. Тому під час їх обґрунтування необхідно також враховувати досвід навчання учнів різних дидактичних систем, філософські, психолого-педагогічні основи теорії пізнання, закономірності функціонування психіки людини та формування особистості учня.

Основні принципи професійної освіти: випереджувальний характер професійної підготовки; неперервність; фундаменталізація; інтеграція професійної освіти, науки і виробництва; рівний доступ до здобуття якісної професійної освіти різними категоріями населення; гнучкість і взаємозв'язок процесу професійного навчання з реструктуризацією та подальшим розвитком економіки і зайнятстю населення, розвитком різних форм власності; диверсифікація; регіоналізація професійної освіти; поєднання загальноосвітньої і професійної підготовки; стандартизація, єдність професійного навчання і виховання, екологізація, варіативність, індивідуалізація і диференціація.

У сучасній дидактиці існує кілька варіантів класифікації принципів навчання. Система педагогічних принципів може розроблятися на основі загальних закономірностей навчання, які властиві всій педагогічній системі, та закономірностей, які стосуються окремих її компонентів (зокрема професійно практичної підготовки). Підставою для класифікації є: рівні дослідження (методологічний, теоретичний, методичний рівні), ступінь узагальнення (загальні та конкретні), специфіка дії (змістові, організаційні, методичні), особливості навчального процесу (теоретичне або виробниче навчання).

На думку М. Михнюк процес відбору і структурування змісту навчального матеріалу потребує дотримання загальних (науковості, гуманізації, наступності, послідовності) і специфічних (індивідуальної траєкторії розвитку, співтворчості, індивідуалізації професійної самоосвіти і саморозвитку) принципів [3].

У дослідженні Й. Гушулей розроблено основні принципи відбору змісту навчального матеріалу з трудового навчання: безперервність навчання (виявлення в змісті єдиних принципів структурування, наскрізних ідей, узагальнених умінь і навчальних дій); пріоритет розвиваючої функції навчання (підготовка до науково-дослідницької, пошукової діяльності); гуманітаризація трудової підготовки (формування наукової картини світу техніки і технології, екологічності, уяви про роль людського фактора у функціонуванні технічних систем, знань про способи удосконалення техніки і технології на основі антропології); диференціація трудового навчання (гнучка і жорстка); інтеграція навчального матеріалу (загальнотеоретична, об'єктна і комбінована); модульне навчання (модулі гносеологічного і операційного типу) [1].

Педагогічні дослідження визначають такі рівні функціонування системи: методологічний, теоретичний, прикладний. Тому ми спираємося на тривірневу структуру принципів реалізації системи професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців: методологічний, теоретичний, прикладний.

За ступенем узагальнення принципи реалізації системи професійно-практичної підготовки поділяються на загально дидактичні та ті, що конкретизуються стосовно професійно-практичної підготовки. До загальних відносяться принципи, яким підлягають всі елементи педагогічної системи, наприклад: природовідповідності, науковості, гуманізму тощо.

Наведемо приклад конкретизації загальних принципів стосовно професійно-практичної підготовки: принцип системності конкретизується як принцип формування професійно-практичної підготовки як педагогічної системи; принцип науковості конкретизується як принцип врахування особливостей наукового розвитку даної галузі виробництва; принцип єдності свідомості і діяльності конкретизується як принцип врахування психологічних закономірностей засвоєння знань та формування вмінь; принцип функціональності

конкретизується як принцип відображення структури професійних функцій; принцип зв'язку теорії з практикою конкретизується як принцип співвідношення професійно необхідних знань та вмінь; принцип цілісності навчального процесу конкретизується як принцип відповідності організаційних форм професійно-практичної підготовки.

Класифікація принципів професійно-практичної підготовки за специфікою дії містить змістові, організаційні та методичні принципи [6, с. 10-14]. Група змістових принципів відображає залежності ефективного навчання від цілей та змісту навчання, наприклад: цілеспрямованості, єдності науки, освіти і практики. Організаційні принципи ґрунтовані на закономірних зв'язках результатів навчання з організаційним порядком його здійснення. Це принципи наступності і систематичності, диференціації та індивідуалізації, плановості і дисципліни. Методичні принципи професійної підготовки відображають причинно-наслідкові залежності між методикою і результатами навчання. До групи методичних принципів належать: свідомості і активності, доступності і послідовності, наочності, інтенсивності тощо.

Наприклад, особливість принципу науковості полягає в тому, що його конкретизація на загальнопедагогічному, змістовому, організаційному та методичному рівнях можуть різнитися між собою. Загально педагогічна вимога: професійна підготовка максимально можливою мірою повинна відповідати рівню сучасної науки. Змістова вимога: навчальний матеріал, який становить зміст предмету, повинен відображати структуру відповідної наукової галузі (у випадку виробничого навчання – це структура професійної діяльності). Організаційна вимога: використання під час навчання досягнень науки і техніки (наприклад, мультимедійних засобів навчання). Однією з основних методичних вимог принципу науковості під час навчання теоретичних дисциплін є максимальне використання методів, що є властивими у цій галузі науки (експеримент у фізиці, дослід у хімії). Тому методи виробничого навчання повинні відображати структуру виробничих функцій.

У процесі як теоретичної, так і практичної професійної підготовки важливими є принципи: виробнича спрямованість навчання, зв'язок практики і теорії, наочність, наступність, науковість, доступність, системність, послідовність, мотиваційне забезпечення навчання, врахування індивідуальних особливостей діяльності учня тощо. Деякі принципи залежно від виду підготовки набувають особливих рис. Наприклад, принцип поєднання теорії з практикою можна конкретизувати як принцип взаємозв'язку теоретичного і практичного навчання. Під час теоретичного навчання цей принцип працює від теорії до практики (вивчення кожної з тем навчальної програми супроводжується закріпленням пройденого матеріалу практичними завданнями). Разом з тим, під час виробничого навчання принцип поєднання теорії з практикою буде більш ефективним, якщо навчання буде спрямоване від практичного виконання робіт до теоретичного їх обґрунтування. Теоретичні відомості пропонуються учням у певній послідовності, з урахуванням того, які запитання виникли під час виконання робіт: використання теоретичних положень для пояснення функціонування технічних пристроїв та апаратів; перебігу технологічних процесів та ін. Завдяки реалізації принципу зв'язку теорії та практики в навчанні, праця учнів стає більш свідомою, набуває пізнавального значення, сприяє розвитку творчих здібностей.

Висновки. Таким чином, ми проаналізували різні підходи до класифікації принципів реалізації системи професійно-практичної підготовки. Класифікація залежить від рівня дослідження системи професійно-практичної підготовки (методологічний, теоретичний, методичний рівні). За ступенем узагальнення принципи поділяються на загальнодидактичні та ті, що конкретизуються стосовно професійно-практичної підготовки. Класифікація принципів професійно-практичної підготовки за специфікою дії містить змістові, організаційні та методичні принципи. Деякі принципи залежно від виду підготовки набувають особливих рис.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у конкретизації принципів професійно-практичної підготовки для різних професій.

Використана література :

1. Гушулей Й. М. Теорія і практика загальнотехнічної підготовки учнів у процесі трудового навчання. – Рукопис : дис. ... док. пед. наук за спец. : 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання / Й. М. Гушулей ; Інститут педагогіки АПН України. – Київ, 2000.
2. Краевский В. В. Общие основы педагогики : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. В. Краевский. – М. : Издательский центр “Академия”, 2003. – 256 с.
3. Михнюк М. І. Обґрунтування принципів відбору і структурування змісту навчального матеріалу з професій будівельного профілю / М. І. Михнюк // Професійне навчання на виробництві : зб. наук. пр. – Вип. III. – К. : Наук. світ, 2009. – С. 110-117.
4. Професійна освіта : словник / за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
5. Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. В. Б. Краевского, И. Я. Лернера. – М. : Педагогика, 1983. – 352 с.
6. Якимович Т. Д. Основи дидактики професійно-практичної підготовки : навчально-методичний посібник [Текст] / Т. Д. Якимович. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 136 с.

References :

1. Hushulei Y. M. Teoriia i praktyka zahalnotekhnichnoi pidhotovky uchniv u protsesi trudovoho navchannia. – Rukopys : dys. ... dok. ped. nauk za spets. : 13.00.02 – teoriia ta metodyka trudovoho navchannia / Y. M. Hushulei ; Instytut pedahohiky APN Ukrainy. – Kyiv, 2000.
2. Kraevskiy V. V. Obshchie osnovy pedagogiki : ucheb. dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeniy / V. V. Kraevskiy. – M. : Izdatelskiy tsentr “Akademiya”, 2003. – 256 s.
3. Mykhniuk M. I. Obruntuvannia pryntsyypiv vidboru i strukturuvannia zmistu navchalnoho materialu z profesii budivelnoho profilu / M. I. Mykhniuk // Profesiine navchannia na vyrobnytstvi : zb. nauk. pr. – Vyp. III. – K. : Nauk. svit, 2009. – S. 110-117.
4. Profesiina osvita : slovnyk / za red. N. H. Nychkalo. – K. : Vyshcha shkola, 2000. – 380 s.
5. Teoreticheskie osnovy sodержaniya obshchego srednego obrazovaniya / pod red. V. B. Kraevskogo, I. Ya. Lerner. – M. : Pedagogika, 1983. – 352 s.
6. Yakymovych T. D. Osnovy dydaktyky profesiino-praktychnoi pidhotovky : navchalno-metodychnyi posibnyk [Tekst] / T. D. Yakymovych. – K. : Pedahohichna dumka, 2013. – 136 s.

Якимович Т. Д., Макогин О. В. Особенности дидактических принципов профессионально-практической подготовки будущих специалистов.

Проанализированы различные подходы к классификации принципов реализации системы профессионально-практической подготовки. По степени обобщения принципы делятся на загалнодидактични и конкретизованные относительно профессионально-практической подготовки. Классификация принципов профессионально-практической подготовки за спецификой действия включает содержательные, организационные и методические принципы. Конкретизированы принципы профессионально-практической подготовки. Принцип сочетания теории с практикой конкретизируется как принцип взаимосвязи теоретического и практического обучения. Определены особенности реализации дидактических принципов профессионально-практической подготовки. Некоторые принципы в зависимости от вида подготовки приобретают особые черты. Действенной является организация профессионально-практического обучения по схеме: от практики к теории.

Ключевые слова: дидактические принципы, классификация, профессиональное обучение, профессионально-практическая подготовка, сочетание теории с практикой.

Yakymovych T. D., Makohin O. V. The peculiarities of didactic principles of vocational and practical training of future professionals.

Different approaches to principles classification of implementing the system of vocational and practical training are analyzed. According to the degree of generalization the principles are divided into general didactic ones, and those that are specified in relation to vocational and practical training. The classification of the principles of professional and practical training for a specific action covers the content, organizational and methodological principles. The principles of professional and practical training are defined. The principle of theory and practice combination is specified as the interaction between theoretical and practical training. The features of the realization of didactic principles in the vocational and practical training are stated. Some principles get particular features depending on the type of training. The organization of vocational and practical training scheme: from theory to practice is considered to be effective.

Keywords: didactic principles, classification, training, vocational and practical training, combining theory with practice.